

Izvorni znanstveni rad
UDK 398.8 : 811.163.42'282 Bistra (497.5)
Primljeno 2022-02-13
Prihvaćeno za tisak 2022-06-01

BISTRA VODA BISTROM TEČE: ZAPISI O USMENOJ KNJIŽEVNOSTI BISTRANSKOGA KRAJA

Karolina Vrban Zrinski - Lina Malek, Zagreb

Sažetak

U radu se istražuje usmena književnost Bistre, opisuju se vrste i oblici koji se pojavljuju, kao i teme i motivi koji prevladavaju u kazivanjima prema dostupnim izvorima. Istraživanje je pokazalo da se usmena književnost bistranskoga kraja ponajviše temelji na usmenoj lirici, folklornom kazalištu i usmenoj predaji što su tijekom terenskoga istraživanja 1970-ih godina zabilježili istraživači Instituta za etnologiju i folkloristiku (tada: Institut za narodnu umjetnost). Komparativna je analiza pokazala da se pojedine teme i motivi u zapisanim pjesmama iz drugih krajeva pojavljuju u bistranskim inačicama usmene lirike. U istraživanjima folklornoga kazališta zabilježene su dramske scene mahom vezane uz vjerske blagdane, pokladne maškare i svadbene običaje, dok su u usmenoj predaji zabilježeni zapisi o Seljačkoj buni, kmetovima i feudalcima i liku Matije Gupca. U današnje se vrijeme očuvanjem i promicanjem bistranske usmene tradicije bave članovi Kulturno-umjetničkoga društva „Bistra“, Udruga „Ekomuzej Bistra“, kao i druge bistranske udruge, mještani i istraživači.

Ključne riječi: Bistra; tradicijska kultura; kajkavska usmena književnost, usmena lirika i predaja; folklorno kazalište

1. Uvod

Općina Bistra nalazi se podno sjeverne strane Medvednice, pripada Zagrebačkoj županiji i obuhvaća naselja Bukovje Bistransko, Donju Bistru, Gornju Bistru, Novake Bistranske, Oborovo Bistransko i Poljanicu Bistransku. Isprava kralja Andrije iz 1209. godine donosi prvi zapis imena Bistra, a ujedno se spominju imanja Lubenik, Poljanica, Bistra i crkva sv. Nikole, istaknuto je u sažetku u knjizi *Bistra: monografija* urednice Ljiljane Dobrovšak (2014: 431). Župa Bistra

slovi kao jedna od najstarijih župa Zagrebačke nadbiskupije jer se spominje još 1334. godine (ibid). Prema Registru Republike Hrvatske¹ zaštićena su kulturna bistranska dobra kompleks Župne crkve sv. Nikole biskupa u Poljanici Bistranskoj, dvorac Oršić u Gornjoj Bistri, crkva Majke Božje Sljemenske u Gornjoj Bistri itd.² Bitno je naglasiti da je od siječnja 2021. godine umijeće izrade tradicijskoga bistranskoga nakita³ uvršteno u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske kao nematerijalno kulturno dobro, čime je Bistra prvi put u svojoj povijesti dobila takav kulturni status za neko umijeće. Od srednjega vijeka pa sve do sredine 20. stoljeća Bistra je bila u vlasništvu nekoliko vlastelinskih obitelji, a najpoznatiji su grofovi Oršić, koji su došli sredinom 18. stoljeća. Oni su u Gornjoj Bistri izgradili jednokatni barokni dvorac, koji je danas Specijalna bolnica za kronične bolesti dječje dobi (Dobrovšak, ur. 2014: 431). Prema Hrvatskoj enciklopediji⁴ stanovnici se ponajviše bave poljoprivredom, proizvodnim i uslužnim obrtništvom, dok narodni običaji, jezik, pjesme i nošnja čine vrijedan dio tradicijske kulture, koji se i danas čuvaju i njeguju.

Ovim su se krajem bavili znanstvenici i stručnjaci iz raznih područja. Tako, primjerice, u već spomenutoj knjizi *Bistra: monografija* (Dobrovšak, ur. 2014.) o demografiji piše Nenad Pokos, o tradicijskoj kulturi Klementina Batina, a o narodnoj nošnji Josip Forjan. Anita Škreblin (1998: 59) ističe kako su se bistranskim usmenim pjesništvom bavili Ludvik Kuba, Milovan Gavazzi i Vladimir Tkalčić. Prvo sustavno istraživanje provedeno je 1970-ih godina kada je u okviru projekta o obilježavanju 400. godišnjice Seljačke bune (1573.) skupina istraživača Instituta za etnologiju i folkloristiku (tada: Instituta za narodnu umjetnost) provela terensko istraživanje tradicijske kulture i običaja, folklor, plesa, glazbe i usmene književnosti Gupčeva kraja.

¹ „Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske“. Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske. <https://registar.kulturnadobra.hr/> (pristup 12. 12. 2021.)

² U dokumentu Općine Bistra „Strategija razvoja općine za razdoblje 2014.-2020.“ zabilježeni su i oltarna slika sv. Vendelina u Kapeli sv. Vendelina u Donjoj Bistri, orgulje (pozitiv) u Kapeli sv. Josipa u dvorcu Oršić u Gornjoj Bistri, orgulje u Župnoj crkvi sv. Nikole u Poljanici Bistranskoj i umijeće izrade tradicijskih božićnih jaslica. <http://bistra.hr/wp-content/uploads/2016/03/Strategija-ekonomskog-razvoja-Op%C4%87ine-Bistra-2014.-2020-PRO%C4%8CI%C5%A0%C4%86ENI-TEKST-rujan-2016..pdf> (pristup 12. 12. 2021.)

³ „Umijeće izrade bistranskog tradicijskog nakita proglašeno nematerijalnim kulturnim dobrom Republike Hrvatske!“. Općina Bistra. <https://bistra.hr/umijece-izrade-bistranskog-tradicijskog-nakita-proglaseno-nematerijalnim-kulturnim-dobrom-republike-hrvatske/> (pristup 4. 6. 2022.)

⁴ „Bistra, Donja i Gornja“. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=7893> (pristup 12. 12. 2021.)

Osim navedenoga istraživanja, u novije su se doba Bistrom bavili u kontekstu usmene književnosti, primjerice, Anita Škreblić (1998), Anita Brezović (2002.) i Udruga „Ekomuzej Bistra“ (Malek, ur. 2018., 2019.a)⁵, s povijesnoga aspekta Mira Kolar-Dimitrijević (1996.), a s geografskoga Aleksandar Lukić, Vedran Prelogović i Dane Pejnović (2005.), dok je Anita Celinić (2011.) opisala govor Gornje Bistre i cijeloga bistranskoga kraja ponajviše s fonološke razine.

Cilj je ovoga rada prema dostupnim objavljenim rezultatima terenskih istraživanja i izvorima *desk* metodom istražiti oblike i vrste koji prevladavaju i opisati teme i motive koji se pojavljuju u usmenoj književnosti bistranskoga kraja.

Građu za istraživanje čine izvori kojih su autori Franjo Kuhač (1878.), Vinko Žganec (1950.), Nikola Bonifačić Rožin (1974.), Olinko Delorko (1974.) i Divna Zečević (1974.), Anita Škreblić (1998.), Ivan Zvonar (2014., 2016.), Klementina Batina (2014.) i izdanja Udruge „Ekomuzej Bistra“ koje je uredila Lina Malek (2018., 2019.a).

2. Kajkavska usmena književnost

Stipe Botica (1995.) opisuje i dijeli usmene književne vrste na lirske usmene pjesme, epske usmene pjesme, priče, anegdote i viceve, dramu, retoričke oblike i sitne oblike. Kao obilježja usmenoga stvaranja Botica (1995: 11, 13) ističe metaforiku, simboliku brojeva i slavensku antitezu, dok su čvrsta i prepoznatljiva forma, tipični motivi i formativni izričaji stereotipne osobine usmene književnosti.

Valja naglasiti da se hrvatska usmena književnost „ostvaruje u svim vrstama, da podjednako nastaje u svim hrvatskim sredinama, u svim narječjima“ (Botica 1995: 11). Kajkavsko, kao jedno od triju hrvatskih narječja, u okviru usmene književnosti i sa stajališta povijesnoga pregleda iscrpno je opisao Ivan Zvonar u knjigama *Pregled povijesti kajkavske usmene književnosti I. dio (Od prvih tragova do dvadesetih godina 20. stoljeća)* (2014.) i *Pregled povijesti kajkavske usmene knji-*

⁵ Bistra je, osim u znanstveno-stručnim djelima, čest književni motiv autora bistransko-ga podrijetla koji svojim pjesničkim ostvarenjima u novije doba doprinose očuvanju kulturne tradicije i bistranskoga identiteta. Izdajamo Veru Grgac (primjerice, *Bistra stara i naša*, 2009.), Stjepana Špoljara (*Bistranski falačec sreće*, 1999.) i Željka Špoljara (*Moja Bistra*, 2002.). Od mlađih autora valja spomenuti Mirnu Majzec, koja je napisala zbirku pjesama *Neprobudena iz sna* (2011.), kao i Osnovnu školu Bistra koja je izdala četiri zbirke pjesama svojih učenika: *Živlejske steze: zbirka kajkavskih pjesama učenika OŠ Bistra* (2009.), *Trčimo za suncem: zbirka pjesama učenika OŠ Bistra* (2011.), *U srcu te nosim: zbirka domoljubnih pjesama učenika OŠ Bistra* (2015.) i *Krijesnice u noći: zbirka aforizama i lirskih minijatura učenika OŠ Bistra* (2019.).

ževnosti II. dio (*Vinko Žganec i njegovo doba*) (2016.). U prvoj je knjizi (Zvonar 2016: 11–12) naznačio europski kontekst kajkavske usmene književnosti, dok je u drugoj knjizi, koja je posvećena Vinku Žgancu i njegovu opusu, to i potvrdio nizom zapisa koji su zasnovani na europskim književnim temama i motivima. Kod Zvonara (2014: 486, 677) zastupljeni su oblici usmene književnosti koji se pojavljuju i u edicijama *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* i *Građa za povijest književnosti hrvatske*, kao i u zbirci *Slovenske narodne pesmi* u izdanju Slovenske matice i u deset knjiga *Hrvatskih narodnih pjesama* u izdanju Matice hrvatske.

Zvonar (2009: 23) naglašava da znanstveno proučavanje kajkavske usmene književnosti, odvojeno od pisane, počinje tek s razdobljem romantizma, kada se i na kajkavskom jezičnom prostoru pojavljuju prve tiskane zbirke usmenih pjesama i pripovijedaka. Kajkavska je usmena književnost postojala u stihovima i prozi, a namjena i sudbina duhovnih i svjetovnih pjesama bile su različite, ističe Zvonar (2014: 63). Tako navodi da su prve osvrte na usmenu kajkavsku književnost pisali crkveni oci koji je nisu mogli u potpunosti prihvatiti zbog svojega položaja u društvu i prirode pastoralne djelatnosti. Stoga su otvoreno kritizirali ono što se nije uklapalo u crkveni moral i duhovnu katoličku etiku (ibid: 49). Zvonar također donosi kako „imena autora najvećega broja svjetovnih pjesama nisu utvrđena s dovoljnom sigurnošću. Evidentno je, međutim, da su bili bolji pjesnici od predstavnika sakralne poezije i da su se mnogi od njih inspirirali usmenim pjesmama“ (ibid: 56).

Kada je pak riječ o osobitostima kajkavske usmene književnosti, kojoj bistranska svakako pripada s obzirom na to da je Mijo Lončarić (1996.) svrstao bistranski kraj u bednjansko-zagorski (središnjozagorski) dijalekt kajkavskoga narječja (prema Celinić 2011: 41), Botica (1995: 11) ističe kako u njoj prevladavaju lirski oblici, što pokazuje istraživanje koje slijedi.

Početak 20. stoljeća Antun Gustav Matoš najavio je *Hrastovačkim nokturnom* „početak zlatnog doba novije kajkavske lirike koja će i pisanu riječ u pravom smislu približiti narodnom izrazu“ (Zvonar 2014: 59). Kao skupljače narodnih pjesama Zvonar (2009: 29–30) ističe Stanka Vraza, Ivana Kukuljevića Sakcinskog, Franju Kuhača i „našega najvećeg melografa i zapisivača tekstova usmenih, narodnih pjesama dr. Vinka Žganca“. Žganec (1950: 480–481) naglašava kako su narodne, osobito lirske kajkavske pjesme, često pjevane: „Kad narodni pjevači diktiraju zapisivaču pjesme, oni i nehotice pojedine stihove pokvare i izvrnu, a često se ne mogu ni sjetiti svih stihova. Tu im onda pomaže napjev.“ Napjevi ukazuju na originalnost, starinu, stil i autohtonost u većoj mjeri nego li tekstovi u čemu se ogleda narodna konzervativnost u govoru spram jezika (ibid: 481).

Zvonar (2016: 12) u okviru motivsko-tematske raznolikosti kajkavskih usmenih pjesama navodi:

Dominantni su, svakako, motiv (...) o ocu ili majci koji svoje dijete u neznanju prodaju đavolu, o ranjenom vođi koji naređuje svojoj družini gdje i kako da ga pokopa, o Petru Docziju, prvom pravom boemu u kajkavskoj usmenoj književnosti, a niz time nije završen. Nisu to samo doslovni prepjevi s europskih jezika nego i uspjele stvaralačke prilagodbe podneblju u koje su sadržaji presađivani i slušačima kojima su namijenjeni. Više kajkavskih zapisa spomenute tematike ide među poetski najuspjelije primjere svoje vrste. Tu je, međutim, i cjelokupan život naših kajkavaca utkan u pjesmu, pripovijetku i običaje u jednom dugom vremenskom razdoblju. Upravo će Žganec zadnji zapisati niz uspješnih pjesama nastalih prije više stoljeća i tako dokazati kontinuitet njihova života i trajanja. Njegovo djelo, nažalost, predstavlja i završetak sustavnog skupljanja narodnih pjesama i pripovijedaka na kajkavskom govornom prostoru.

S obzirom na motivsko-tematsku podjelu, Zvonar (2016: 186) opisuje dvije razine, južnoslavensku i europsku, a koje su i nama poslužile kako bismo istražili njihovo postojanje u bistranskoj usmenoj književnosti i stavili je u kontekst južnoslavenske i europske književnosti. Tako Zvonar (ibid) navodi da su specifično južnoslavenski motivi oni o ugledniku koji zbog neuzvrćene ljubavi pada na prosjački štap, gizdavom Pavlu koji ubija svoje žene, djevojci koja truje brata da bi se mogla udati, ustupanju ljube strancu na jednu noć, mladoženji koji se utapa gazeći more, nevjernoj supruzi i žutoj tunji, dok su motivi iz europske književnosti žalopojka nesretnoga zeca, majka koja ubija svoju nezakonito rođenu djecu da bi se mogla udati, razbojnička družina koja pokapa svojega vođu, Marija i Mlada Nedjelja i pastir i tri vještice.

Iz Zvonarovih se djela (2014., 2016.) može zaključiti da je za očuvanje usmene kajkavske književnosti iznimno zaslužan Vinko Žganec. Kuhač i Žganec najplodniji su zapisivači narodnih pjesama i napjeva koji svojim radom daju „zaokruženu sliku glazbenog folkloru ovog kraja“ (Zvonar 2016: 176). Žganec je na temelju pjevanja, a ne kazivanja, zapisao najveći broj tekstova (ibid: 180).

3. Istraživanja usmene književnosti bistranskoga kraja

3.1. O istraživanju usmene književnosti Gupčeva kraja

O usmenoj bistranskoj književnosti pisali su istraživači Instituta za etnologiju i folkloristiku (tada: Institut za narodnu umjetnost) koji su 1969. godine započeli „istraživati folkloru tradiciju šire okolice Stubice u Hrvatskom zagorju, želeći tim radom obilježiti skorbu obljetnicu hrvatsko slovenske seljačke bune“ (iz Uvoda, Narodna umjetnost 1974: 3).

Rezultati terenskoga rada su sljedeći:

U široj okolici Stubice u razdoblju god. 1969. do 1972. priopćujemo da su suradnici Instituta proveli na terenu 130 dana, prikupili su 570 pjevanih ili kazivanih pjesama, 97 snimaka instrumentalne svirke, 480 tekstova pripovijedaka i predaja, 32 opisa plesova (uz dopunsko kazivanje o plesu), 54 folklorna dramska teksta, te opise običaja koji se ne mogu brojčano iskazati. Uz to je snimljeno 277 fotografija; trajanje magnetofonskih snimaka iznosi 99 sati. (ibid)

Rezultate istraživanja i terenskoga rada objavili su u časopisu *Narodna umjetnost* (1974., vol. 10 no. 1)⁶: Jerko Bezić „Raznolik glazbeni svijet šire okolice Donje Stubice“, Nikola Bonifačić Rožin „Folklorno kazalište u južnom dijelu Hrvatskog zagorja“, Maja Bošković-Stulli „Odnos kmeta i feudalca u hrvatskim usmenim predajama“, Olinko Delorko „Usmena poezija Gupčeva zavičaja“, Ivan Ivančan „Narodni plesovi u Gupčevu kraju“, Zorica Rajković „Narodni običaji okolice Donje Stubice“ i Divna Zečević „Usmene predaje o seljačkoj buni i kmetskom životu u široj okolici Stubice“. U svojim su radovima dali uvid u neke od primjera građe koju su prikupili na terenu u Gupčevu kraju pa će dio te građe, koja se odnosi na područje današnje Općine Bistra i Jablanovca (koji je povijesno bio dio župe Bistra), biti istaknut u nastavku rada. U radu zbirno prikazujemo što je zabilježeno o usmenoj književnosti Bistre iz radova spomenutih istraživača, pa se tako osvrćemo na usmeno pjesništvo (Delorko), usmenu predaju (Zečević) i folklorno kazalište (Bonifačić Rožin).

3.2. Usmeno pjesništvo

Olinko Delorko prikupljao je građu u selima oko Donje i Gornje Stubice tijekom triju boravaka 1969., 1970. i 1971. godine. Sve je zapise sastavio u dvije rukopisne zbirke: zapisi s prvih dvaju boravaka čuvaju se u Dokumentaciji Instituta pod brojem 793, a s trećega boravka pod brojem 832 (Delorko 1974: 89). U radu „Usmena poezija Gupčeva zavičaja“ (1974.) napravio je izbor iz građe iz svojih rukopisnih zbirki.

Poznato je da je pjevanje, a ne recitiranje, česta praksa kazivanja u usmenoj književnosti. Zanimljivo je da tako i Delorko (1974: 96) opisuje način kazivanja pjesama:

Pojedinci koji su mi odrecitali sad ovu, sad onu pjesmu, nisu to izveli govorom kao oni prenosioci u nekim drugim našim krajevima, (...) nego u prvom redu pjevanjem jer su bili pjevači. Još preciznije rečeno, ti prenosioci takve produkte poznaju isključivo kao pjesme koje se pjevaju a ne koje se recitiraju.

⁶ Dostupno na <https://hrcaj.srce.hr/broj/3353>

Budući da Delorko nije u radu naznačio naslove pjesama, mi smo ih za potrebe ovoga rada naslovili prema prvom stihu. Uz naslove pjesama donosimo i lokacije u kojima ih je on zabilježio i stranicu na kojoj se ta pjesma nalazi u njegovu radu. Nakon što smo istražili svu građu u tom radu, pronađene primjere pjesama zabilježene u bistranskom kraju⁷ raspodijelili smo prema vrstama usmene lirike koje je opisao Delorko. Iako se pojedine pjesme mogu staviti u više vrsta (primjere, pojedine božićne možemo staviti i u obredne, a neke žetelačke mogu biti i molitvice i legende), mi ih u tablici 1 stavljamo u onu vrstu u koju ih je primarno stavio Delorko kako bi podjela na vrste usmene lirike iz bistranskoga kraja bila preglednija i sustavnija. Stoga je iz tablice 1 vidljivo da za vojničke, obredne, božićne, šaljive pjesme, molitvice i legende nisu zabilježeni primjeri pjesama u Delorkovu radu.

Tablica 1. Podjela usmene bistranske lirike prema građi koju je zabilježio Olinko Delorko (1974.)

Table 1. Division of oral Bistra lyrics according to the material recorded by Olinko Delorko (1974)

Vrste usmene lirike	Primjeri iz bistranskoga kraja
vojničke	Ne bilježi pjesme iz bistranskoga kraja.
žetelačke	<i>Iva je mlada</i> (Gornja Bistra, zaseok Škrlini, str. 96), varijanta <i>Pripravljaj, majko</i> (Gornja Bistra, zaseok Grkci, str. 125), žetelačka pjesma u kojoj je prisutna ljubav, ali na prikriiven način (Delorko, 1974: 125) <i>Anđel v pole snašice zove</i> (Gornja Bistra, zaselak Kukci, str. 149)
svadbene	<i>Crkvicu sem išla</i> (Gornja Bistra, zaseok Škrlini, str. 114) Pjesma ne pripada ritualu svadbe, već svojim šaljivim sadržajem razveseljava mladence i uzvanike (Delorko, 1974: 114). Delorko (1974: 114) ističe da se u Štrekeljevu IV. svesku u <i>Zborniku</i> pojavljuje pod naslovima <i>Svetniki pripročnjiki</i> i <i>Ljubeznjiva mati Vi!</i> u skupini slovenskih usmenih pjesama.
kojima je sadržaj povezan uz more	<i>Kojni se vrani igraju</i> (Gornja Bistra, str. 150)
molitvice i legende	Ne bilježi primjere iz bistranskoga kraja.
kmetске	<i>Gorom leti ptičica vesela</i> (Gornja Bistra, zaseok Škrlini, str. 115) Delorko (1974: 115) ističe da je ovo čudoredno-mudra pjesma basna: „Svoj oprez, nepovjerljivost seljak kmet oblačio je u ruho stihovane basne, u kojoj, na primjer, ptica simbolizira njegove najbliže srodnike a kraljeva kćerka suverenovu vlast nad kmetom i nad svima njegovima (...) (i) divljenje prema slobodi kao najvećem dobru svih živih bića.“

⁷ Pod pojmom bistranski kraj ovdje podrazumijevamo ona naselja koja danas čine Općinu Bistra (Bukovje Bistransko, Donja Bistra, Gornja Bistra, Novaki Bistranski, Oborovo Bistransko, Poljanica Bistranska) i koja su nekada bila u sastavu bistranske župe/fare (Ivanec, Jablanovec).

Vrste usmene lirike	Primjeri iz bistranskoga kraja
obredne	Ne bilježi pjesme iz bistranskoga kraja.
vinske	Bog nam je storil zemlicu (Poljanica, str. 130), ljupka, dražesna nazdravica (Delorko 1974: 130)
božićne	Ne bilježi pjesme iz bistranskoga kraja.
šaljive	Ne bilježi pjesme iz bistranskoga kraja.
ljubavne	Listaj se, gora zelena (Gornja Bistra, zaseok Škrlni, str. 124), pomalo cinična (Delorko 1974: 123) Ivo kosi zelenu livadu (Gornja Bistra, zaseok Škrlni, str. 126), o libidinoznom odnosu brata i sestre, pri čemu je brat taj koji navodi na čin (Delorko 1974: 125), varijanta Seja braci cipele glacuje (Gornja Bistra, zaseok Škrlni, str. 127), „sestrino ponašanje u zagorskoj varijanti (...) iznenađuje iznad svakog očekivanja“ (Delorko 1974: 127) Lepa moja livada zelena (Oborovo kraj Bistre, str. 141) Stala sam se jeno jutro rajнено (Gornja Bistra, str. 148)
romance	Išla je devojka (Gornja Bistra, zaselak Kukci, str. 149), inačica pjesme zabilježena je u Mokricama pokraj Oroslavja (Delorko 1974: 118)
balade	Balada o mladoženji koji se utopio: a) Doj bu gazil Drinu vodu? (Oborovo kraj Bistre, str. 110), veći opseg b) Lepa gora bušpanova (Poljanica blizu Bistre, str. 111), manji opseg Delorko (1974: 110–112) upozorava na razlomljenost i oštećenost balada. Navodi da je za cjelovitu baladu doznao u Glini pa je uspio prepoznati fragmente te balade u <i>Doj bu gazil Drinu vodu?</i> i <i>Lepa gora bušpanova</i> . Vu te črne gore (Jablanovec, str. 121), lirska balada o vojniku (Delorko 1974: 121) Vu toj črnoj gori (Oborovo kraj Bistre, str. 140–141) Majka Maru za Ivana dala (Poljanica, str. 148), tragična sudbina likova
pjesme različna sadržaja	Sveti Jure ogenj kuri (Gornja Bistra, zaseok Škrlni, str. 127), blagdan Jurjeva Tri devojke kolo vode (Oborovo kraj Bistre, str. 141), mitološka Mesečina, celo selo spava (Gornja Bistra, zaselak Grkci, str. 150)

Kao što je vidljivo iz našega prikaza u tablici 1, u Delorkovu radu pronašli smo dvadeset i jednu pjesmu koja je zabilježena u bistranskom kraju. Već sami naslovi ukazuju na sadržaj pjesama i time potvrđuju motivsko-tematski svijet kajkavske usmene književnosti, koja pripada južnoslavenskom i europskom književnom kontekstu (prema Zvonaru 2016: 186).

Tako, primjerice, pjesme *Listaj se, gora zelena* i *Doj bu gazil Drinu vodu?* / *Lepa gora bušpanova* (Delorko 1974) sadrže južnoslavenske motive nevjerne supruge i mladoženje koji se utapa gazeći more. Kada je riječ o europskim motivima, u bistranskom pjesništvu pojavljuje se pjesma *Vu toj črnoj gori* (ibid: 141)

o poznatom junaku tragične sudbine, a žarka vatra u crnoj gori, ranjeni vojnik, konstantno mjesto ukopa, vojničke mjere za raku te desna ruka, koja ostaje izvan groba za koju se privezuje konj, motivi su koji ukazuju na europske književne veze (Zvonar 2016: 192–193).

Valja istaknuti da neke od pjesama u tablici 1 nalazimo kod Kuhača i Žganca. Komparativna analiza ukazuje na iste motive koji se pojavljuju u različitim inačicama, odnosno u pojedinim pjesmama nalazimo identične stihove. Tako Kuhač, otac hrvatske etnomuzikologije, u petodijelnom izdanju *Južno-slovenske narodne popievke* (1878. – 1881., 1941.) donosi „približno 2400 napjeva i tekstova“ (Zvonar 2014: 404). Za života je u 4 knjige objavio 1 600 napjeva, dok je preostalih 400 objavljeno nakon njegove smrti (ibid). Prema tematici pjesama, Kuhač ih je podijelio na ljubavne, plesne, svatovske, napitnice, šaljive, sljepačke, junačke.⁸ Tako se u I. Knjizi *Južno-slovenskih narodnih popievki* nalazi ljubavna pjesma *Nalog* iz Marije Bistrice u Hrvatskom zagorju (Kuhač 1878: 135) koja sadrži iste motive kao balada iz Oborova Bistranskog *Vu toj crnoj gori* (Delorko 1974: 140–141).

Nalog

Kopajte mi jamu
Prvi Svetom Ivanu,
(...)
Nutra položete
Moje grešno telo, (...)

Vu toj crnoj gori

Kopajte mi jamu
pri Svetom Ivanu,
(...)
naj nu položite
moje grešno telo, (...)

Kuhač (1878: 8) bilježi i *Grieh bi bio sestru ljubiti* iz Hrvatskoga zagorja koja je najsličnija pjesmi iz Gornje Bistre *Ivo kosi zelenu livadu* (Delorko 1974: 126).

Grieh bi bio sestru ljubiti

„Ma sestrice kak si lepa!
Da si nesmo kaj si jesmo,
Ti bi bilo luda moja.“

Ivo kosi zelenu livadu

„Oj sestrice, premiloga lica,
da mi nisi rojena sestrice,
bila bi mi verna lubeznica!“

⁸ „Katalog Knjižnica Grada Zagreba“. <https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliograf-skiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=10&sort=0&age=0&spid0=10&spv0=Kuha%c4%8d%2c+Franjo+Ksaver&mdid0=0&vzid0=0&xm0=1&selectedId=11012987> (pristup 4. 12. 2021.)

U II. Knjizi *Južno-slovenskih narodnih popievki* pojavljuje se pjesma iz Koprivnice *Ranjeni junak* (Kuhač 1879: 256), a u Gornjoj Bistri zabilježena je slična pjesma *Išla je devojka* (Delorko 1974: 149).

Ranjeni junak

Junak glavu zdigne
divojka pobigne.
(...)
Konjić ti ostavim ako l' ja umirem.
Junak je ozdravil, divojku j' ostavil.

Išla je devojka

Rajnen glavu digne,
devojka pobigne.
(...)
ako pako vumrem
kojna ti ostavim!⁶
Kada je ozdravil,
devojku ostavil.

U Poznanovcu je zabilježena pjesma *Večer nam je rosa padala* (Nikola pl. Faller ukajdio je melodiju) (Kuhač 1941: 337), a u Selnici pjesma naslova *Stoji nam polje široko* (ibid: 342), dok Škreblin (1998: 63) spominje inačicu pod nazivom *Večer nam rosu podala*.

Večer nam je rosa padala

Večer nam je rosa padala,
Nju Marija gledala
Sa lepoga dvorca od Boga,
Od milenoga Ježuša.
Smileni o Jezuš, dojdj k
nam,
Pelaj nam duše v sveti
(svetel?) raj!
(...)
Gde se duše vesele.

Stoji nam polje široko

Na gore rasla rožica,
Nju nam Marija trgala,
(...)
Sve verne duše k sebi zval:
„Hod'te vi k meni, dušice!
Ja vas bum peljal v svetel raj.
V svetlem je raju najbolje,
Gde se dušice vesele, (...)

Večer nam rosu podala

Večer nam rosu podala,
nju je Marija gledala
Z onoga dvora od Boga.
od smilenoga Ježuša.
Smileni Jezuš dojdj k nam
popelaj duše v sveti raj
Gle sve se duše vesele, (...)

Kuhač (1941: 344–345) također donosi pjesmu iz Bisaga u Zagrebačkoj županiji *Stanje polje široko*, koju u inačici *Stoj nam polje* donosi Škreblin (1998: 62).

Stanje polje široko

Stanje polje široko,
(Pripjev:) Oj Barbara!
(...)
Gde težaki ženjeju.

Stoj nam polje

Stoji nam polje široko,
(...)
I sveta naša Barbara,
(...)
Gde težaki ženjeju, (...)

Bogato Žgančevo izdanje *Hrvatske narodne pjesme kajkavske* (1950.) sadrži 377 lirskih pjesama koje su zabilježene na prostoru sjeverne i sjeverozapadne Hrvatske, a podijeljene su na pjesme o kmetu i kmetstvu, pjesme o radu i radniku, pjesme uz običaje i obrede, romance, „laku“ liriku, balade i epske pjesmu (ibid). Prema „Kazalu pjesama po kotarima i mjestima“ (Žganec 1950: 521–523) utvrdili smo da se Bistra i bistranski kraj ne spominju u knjizi. Stoga je analiza obuhvatila i pjesme okolnih mjesta (Donja Stubica, Samobor, Zlatar) i kotara (Hrvatsko zagorje, Prigorje i druga nepoznata mjesta) (ibid). Pjesma iz nepoznata mjesta iz Hrvatskoga zagorja *Ftiček i sloboda*, kao i pjesma iz Selnice *Spevaj meni, tičica vesela* (Žganec 1950: 15–16) ogledaju se u pjesmi iz Gornje Bistre *Gorom leti ptičica vesela* (Delorko 1974: 115).

Ftiček i sloboda

Njega si je vuzval jedan mla-
di gospon:

„Hodi, ftiček hodi, vu moj
oblok spevat!

Jesti ti bum daval beloga
cukora, (...)

Spevaj meni, tičica vesela

Nju začula kralova sestri-
ca:

„Hodi k meni, tičica vese-
la,

buš spevala kralju na obe-
du!“

Gorom leti ptičica vesela

(...) opazi je kralova čer-
čica:

„Odi z menom, tičica
vesela,

budeš z kralom obed
obedvala!“

Motivi iz pjesme *Vumirajući junak* iz nepoznata mjesta u Hrvatskom zagorju (Žganec 1950: 153–154) pojavljuju se i u bistranskoj inačici *Vu toj črnoj gori* (Delorko 1974: 140–141), koju smo već usporedili s pjesmom *Nalog* koju je zabilježio Kuhač (1878: 135).

Vumirajući junak

(...) Kopajte mi jamo pri svetom Ivanu
(...)

Tamo zakopajte moje belo telo,
vuni ostavljajte moju desno roko,
za njo privežite moga vranca konja,
naj me konjić plače da me ljuba ne će.

Vu toj črnoj gori

(...) Kopajte mi jamu
pri Svetom Ivanu,

(...)
naj nu položite
moje grešno telo,
vane ostavljajte
moju desnu ruku,
zaj nu privežujte
mojga kojna vranca,
nek se kojnic plače
kad se ljuba neće.

Jerko Bezić (1974: 309) u svojem se radu o glazbenom svijetu stubičkoga kraja osvrnuo i na saznanja iz bistranskoga kraja (koje opisuje kao širu okolicu Donje Stubice) i dodaje: „Prikupljena građa korisna je dopuna poznatoj velikoj zbirci akademika Vinka Žganca *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja* jer u toj zbirci samo 5 pjesama iz Podgrađa kraj Marije Bistrice zastupa širu okolicu Donje Stubice“⁹ (ibid). Nadalje napominje kako u građi nema pjesama o Seljačkoj buni, ali pronalazi tekstovne fragmente i navodi primjer predaje o mlinu na Krapini i kazivaču iz Jablanovca u radu Bonifačić Rožina (1974). S obzirom na to da se Bezić bavio vokalnom i instrumentalnom glazbom stubičkoga kraja, nije se sustavnije bavio tekstovima. No, notne je zapise obogatio tekstovima i podatcima o mjestu u kojima ih je čuo. U poglavlju *Notni primjeri* ne spominju se oni s bistranskoga područja, a u poglavlju *Tekstovi pjesama* nema podataka o lokaciji bilježenja tih pjesama (Bezić 1974: 332–375).

Klementina Batina (2014: 247) u svojem radu „Tradicijska kultura, život i običaji bistranskog kraja“ daje „pregled životnih, godišnjih i radnih običaja, vjerovanja te folklornog stvaralaštva s naglaskom na usmene lirske pjesme vezane uz pojedine običaje“. Većina lirskih pjesama preuzeta je od Vladimira Tkalčića (1922.)¹⁰ i Olinka Delorka (1971.)¹¹ ili je zabilježena u Bistri. Tkalčić¹² (prema Batina 2014: 252) spominje dvije svadbene pjesme: *Zbirajte mi majko sve sada i Tiček nam popeva vu Javorku gradu*. Iz Delorkovih zapisa Batina (ibid: 258, 263, 265) donosi tri pjesme: *Sveti Jura ogenj kuri, Pripavljaj, majko i Selo moje, zavičaju mili*. Osim narodne božićne *Narodil nam se Kralj nebeski*, Batina (ibid: 253–254, 260) na terenu bilježi šest svadbenih pjesama: *Lepa tvoja biser partica, Venček moj, Zorja, Igraj kolo, Višnja se od trešnje poznaje i Pozdravljena kraljica* i jednu božićnu *Marija se majka trudi*. Tu su i dvije pjesme koje se izvode u okviru vinarstvenih običaja: *Nikaj na svietu lepšega ni i Došel bu došel Sveti Martin* (ibid: 258).

Publikacija u izdanju Udruge „Ekomuzej Bistra“ *Božić u Bistri* (2018.) urednice Line Malek sadrži informacije o fenomenu tradicijskoga ukrašavanja ljudi i prostora u bistranskom kraju. Klementina Batina, Vera Grgac, Lina Malek i

⁹ „Zbirka *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja* obuhvaća tri sveska: *Napjevi*, Zagreb, 1950., 440. str., *Tekstovi*, Zagreb, 1952., 397., *Uvodna muzikološka studija*, objavljena u „Zborniku za narodni život i običaje“ (ZNŽO), knj. 44, Zagreb 1971., str. 5–236 (objavljena je i kao separat)“ (Bezić 1974: 309).

¹⁰ Zapisi Vladimira Tkalčića u Bistri 19. rujna 1922. god., dok. EMZ-a (bilježnica VI, sign. 562/6) (prema Batina 2014: 252).

¹¹ Delorko, Olinko. 1971. *Narodne pjesme Hrvatskog zagorja*, knj. II (IEF zapis br. 832, 63) (prema Batina 2014: 263, 265).

¹² Vidi bilješku 10.

Domagoj Sironić pisali su o božićnim običajima, božićnom kinču, umijeću izrade božićnoga kinča i obilježavanju blagdana sv. Nikole u Bistri. U toj se publikaciji, uz dvije kraće molitve, spominju i dvije božićne pjesme *Narodil nam se Kral(j) nebeski* i *Marija se majka trudi*¹³ (Batina 2018: 9). Grgac (2018: 12–13) piše da se na Štefanje izvodila i pjesma *Djetešce nam se rodilo* i da su se na zornicama u došašću pjevale *Padaj s neba roso sveta, Zlatnih krila anđela si, Zdravo budi Marijo prejasna zornice, Ptičice liepo pjevaju, Zdravo Djevice Bogorodice*. Grgac je izdanje obogatila odabirom iz vlastitoga pjesničkoga opusa u kojem piše „po bistranski“, čime se čuva i njeguje bistranski govor.

Drugom publikacijom Udruge „Ekomuzej Bistra“ *Uskrs u Bistri* (ur. Malek 2019.a) autori Lidija Bajuk, Klementina Batina, Božena Čretnik, Vera Grgac, Nada Grgurić, Lina Malek, Domagoj Sironić, Marko Šimunić i Barica Špoljar prikupili su, zabilježili i opisali bistranske uskrsne običaje. Tako Grgac (2019: 17–21) spominje tri prigodne molitve: *Pozdravljen boudi Jezuš Kristuš naš Otkupitel, Falen boudi naš respeti Otkupitel, Molitva za spas duše*. Grgac dodaje skenirani i transkribirani rukopis molitve *Šibom šibovan bičem bičevali* koju je zapisala Katica Kolaković: „tak je v Korizme molila nejna majka (baka) Jalža Gjurin r. Grgac (4. 3. 1899. – 18. 3. 1964.) i mama Jelena Kolaković r. Gjurin (6. 11. 1919. – 6. 5. 2006.)“ (ibid). Osim molitvi, Grgac (ibid: 20–21) spominje i osam korizmenih pjesama: *Počinje se strašna muka, Klekni, klekni, Narode moj ljubljani, Svaka duša, Stala majka pod raspelom, Stala plačuć tužna mati, Prosti moj Bože, O Isuse daj da pjevam*. K tomu, *Pojdimo si na Božji put* i *O Marijo majko mila sedam svete žalosti* dvije su „popievke ke smo naviek do prije par liet popievali na Bistričke kalvarie kad smo obnašali pobožnost križenega pouta na našem zavetnom hodočašću k Majke Bouže Bistričke na dan 4. kolovoza“ (ibid: 20). Grgurić (2019: 23) dodala je i pjesmu *Križ nam stoji vu polu* koju je naučila od majke i koja se pjevala tijekom korizmenih pobožnosti. Uz one koje spominje Grgac, Špoljar (prema Malek 2019.b: 30) spominje još tri pjesme: korizmenu *Ja se kajem Bože mili* i uskrsne *Uskrsnu Isus doista* i *Gospodin slavno uskrsnu*.

Zapisi u publikacijama Udruge (2018., 2019.a) i u radu Klementine Batina (2014.) tako daju primjere za molitve, božićne, korizmene, uskrsne, žetelačke i vinogradarske pjesme o kojima je kao o vrstama pisao Delorko (1974.), ali nije zabilježio primjere pjesama tih vrsta iz bistranskoga kraja u svojem radu, kao što je vidljivo iz tablice 1.

¹³ Te dvije pjesme Batina spominje i u svojem prethodnom radu, vidi Batina, Klementina. 2014. „Tradicijska kultura, život i običaji bistranskoga kraja“. U: *Bistra: monografija* (ur. Dobrovšak, Ljiljana). Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 260.

3.3 Folklorno kazalište

Istraživanjem folklornoga kazališta Gupčeva kraja kao dijela usmeno-književne tradicije bavio se Bonifačić Rožin (1974.) u radu „Folklorno kazalište u južnom dijelu Hrvatskog zagorja“. Građu za taj rad crpio je s terenskih istraživanja koja su prikupljena u četirima rukopisnim zbirkama¹⁴. Izdvajamo drugu rukopisnu zbirku *Pokladni običaji Gornje i Donje Bistre, Oroslavlja i Jakovlja* jer se u njoj nalaze primjeri folklornoga kazališta koji su se izvodili u bistranskom kraju, a koje Bonifačić Rožin (ibid) donosi u radu. Tako Bonifačić Rožin uz kazivanja izvođača o folklornom kazalištu navodi:

Jedino je pokladna igra »Prodavanje konja« u Gornjoj Bistri snimljena 1972. godine na magnetofon i fotografirana prema izvođenju na seoskom raskršću. Drvena glava »Konja« otkupljena je od vlasnika F. Škrlina iz Gornje Bistre za potrebe Etnografskoga muzeja u Zagrebu. Iste godine fotografirane su i pojedine maškare za vrijeme ophoda po selu. Pri sabiranju građe iskazi kazivača djelomično su rukom bilježeni, a djelomično su kazivanja snimljena na magnetofon u Gornjoj Bistri i Donjoj Bistri (Poljanica), Oroslavlju, Jakovlju i Kraljevu Vrhu. Usput su po selima skupljene fotografije pokladnih maškara i svatova, koje su presnimljene i pohranjene u fototeci INU u Zagrebu. (ibid: 218)

Iz prikupljene građe u njegovu radu izdvojili smo trinaest primjera iz bistranskoga kraja i prikazali ih prema vrstama koje u svojoj podjeli daje Bonifačić Rožin (ibid: 222), iz čega je vidljivo da su se na tom području izvodili sljedeći oblici folklornoga kazališta:

1. Prigodne dramske scene:

- igre mladeži na radnim večernjim sastancima – „**lupitva**“ u Gornjoj Bistri, dok komušaju kukuruz, mladići rade brkove od niti s kukuruznoga klipa i mladež izvodi razne komedije (ibid: 223)

- igre na svadbi (maškare, svatovi i muzikaši)

- svadbene dramske pojave (povezane sa svadbenim ceremonijalom) – „**dar za kuharice**“ u Donjoj Bistri, scensko-dramski prizor na svadbi (ibid: 224–225)

- svadbene dramske igre (osim u okviru svadbenoga ceremonijala, izvode se i na večernjim sjelima i za vrijeme pokladnih ophoda) – „**mačkuri**“ u Jablanovcu, „**melin**“ u Gornjoj i Donjoj Bistri i Jablanovcu, „**prodaja vina**“ i „**brico**“ u Gornjoj Bistri (ibid: 225–228)

¹⁴ Folklorna građa iz Stubice, 1965., sign. 756; Pokladni običaji Gornje i Donje Bistre, Oroslavlja i Jakovlja, 1969. – 1971., sign. 858; Folklorna građa Hrvatskog zagorja, I., 1969., sign. 859 i Folklorna građa Hrvatskog zagorja, II, 1970., sign. 879 (prema Bonifačić Rožin 1974: 217).

2. Dramske scene u sklopu godišnjih običaja:

- ophodi uz vjerske blagdane – **Sveti Nikola i krampus** u Gornjoj i Donjoj Bistri i Poljanici Bistranskoj, „**zvezdari**“ u bistranskom kraju (Donja Bistra) (ibid: 231–232)

- pokladne maškare i njihove igre¹⁵ – **pokladna povorka s „mladencima“** u Donjoj Bistri i **maškare svatovi** u Gornjoj Bistri, **fašnik bolesnik** u Gornjoj i Donjoj Bistri, **povorka maškara** koja vozi fašnika iz Jakovlja u Donju Bistru i **prodavanje konja Linda** u Oborovu. (ibid: 234–235, 240–242)

U dijelu rada koji donosi dramske tekstove kazivač Stjepan Rožman govorio je o lupitvi i proscu, a prodavanje Linde kobile izvodili su Franjo Škrilin i maškare (seljaci) (ibid: 245, 253–255). Kada govorimo o folklornom kazalištu Hrvatskoga zagorja, valja napomenuti da podatke o zagorskim narodnim scenskim igrama literatura donosi tek u drugoj polovici 19. stoljeća (Bonifačić Rožin 1974: 218). Tako o narodnim scenskim igrama u Zagorju Bonifačić Rožin (1974: 217) ističe: „Gdje god se čovjek ili više ljudi oblači, maskira, mijenja glas i sadržaj govora u namjeri da predstavlja nešto drugo nego što je sam prirodno, tu se radi o kazalištu predstavi, šali, komediji i paradi, kako to kažu Zagorci.“

U bistranskom kraju i danas se izvode „mačkuri“ na svadbama. Zanimljivo je napomenuti da se zagorske maškare prvi put spominju u Bogišićevu *Zborniku sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slavena* kada opisuje svadbu u Stubici (prema Bonifačić Rožin 1974: 218–219).

Osim maškara na svadbama, u Bistri se i dalje njeguju martinska i fašnička tradicija. Tako Udruga „Bistrajnski potepuhi“ i „Udruga vinogradara, podrumara i ljubitelja dobrog vina *Sveti Nikola – Bistra*“ održavaju vinogradarsku tradiciju Martinja, dok Udruga „Vuglenari Poljanica – Bistra“ njeguje tradiciju fašničke povorke kroz Bistru (Batina 2014: 258, 262).

3.4. Usmena predaja

Divna Zečević (1974.) u svojem radu „Usmene predaje o Seljačkoj buni i kmetskom životu u široj okolici Stubice“ donosi primjere transkribiranih tekstova usmenih predaja koje je zabilježila i u bistranskom kraju. Bonifačić Rožin (1974: 217) ističe kako „pri prenošenju predaje neminovno dolazi do promjena uvjetovanih zaboravom ili stvaralačkom nadopunom, te su posljedice toga mnogobrojne varijante oblika i teksta primarnog motiva“.

¹⁵ O trima različitim fašničkim povorkama vidi Batina, Klementina. 2014. „Tradicijska kultura, život i običaji bistranskog kraja“. U: *Bistra: monografija* (ur. Dobrovšak, Ljiljana). Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 261–262.

Za ovaj je rad, osim tekstova, bitna činjenica kako je autorica „nailazila na pučke pjesnike koji su pjevali o lokalnim zgodama i nezgodama, (...) kao na ljude koji su o svemu dobro informirani“ (Zečević 1974: 8). Jedan takav bio je rado prihvaćen pučki pjesnik Stjepan Rožman¹⁶ (1900. – 1972.) iz Gornje Bistre koji je „ispričao nekoliko vrijednih predaja i priča, a zatim nam je pokazao i svoje pjesme. Među njima bila je i pjesma kojom je opjevao Matiju Gupca“, kao i predaja o „okrutnim fratrima i caru Josipu“ (ibid: 9). Rožmanovi susjedi rado su pričali o „grofovima“ i „baronima“, a o grofici Mariedonne Carioni, „tajanstvenoj Karijonki“, pričalo se i šire od Gornje i Donje Bistre (ibid: 11). Osim Rožmana, kazivači su bila i djeca snimljena početkom lipnja 1969. godine u školi u Donjoj Bistri:

Njihovim pričama i bajkama nije izvor u pročitanim knjigama. U odnosu na ukupnost građe usmenog pripovijedanja odraslih pokazalo se da su odrasli bili zatvoreniiji i nisu bili skloni da pripovijedaju ono što su pričali djeci. (...) Treba napomenuti da su se u toku pričanja i među djecom izdvojila dvojica dječaka koji su izrazito dobro pripovijedali (Branimir Sever i Darko Brezec). (Zečević 1974: 11)

Iz cjelokupne građe u radu „Usmene predaje o Seljačkoj buni i kmetskom životu u široj okolici Stubice“ (Zečević 1974) odabrali smo zapise predaja kazivača iz Bistre. Te se predaje ponajviše odnose na predaje o kmetskom životu, Seljačkoj buni i liku Matije Gupca. Zapisi koje Zečević donosi, primjerice, o kralju Josipu inačica su predaja o kralju Matijašu, tj. usnulom junaku koji je omiljeni lik usmenih predaja, o kojima je posebno pisala Bošković-Stulli (1974: 71–72). Tako daje opis odnosa kmeta i feudalca u hrvatskim usmenim predajama:

Usmene predaje o toj buni nisu transponirane u mitsku sferu, nisu fantastične, one su dio povijesne svijesti zagorskog seljaka, u njima je još živo prisutno sjećanje na odnose kmeta i feudalca, na tvrdi život zagorskog muža kroz protekla stoljeća – vizije o mitskome budućem oslobodiocu ne uklapaju se u takav tip usmene tradicije. Buna kao dio povijesne svijesti nikako nije povijesno faktografsko sjećanje na događaje stare 400 godina. Sjećanje na bunu, pričanja o njoj, upravo zato što su se doživljavala kao aktualno prisutna, nisu se mogla petrificirati, nego su stalno varirala i dopunjavala se onim sadržajima koje je donosio život – u jezgri im je ostajao isti stalni sadržaj: život i otpori kmeta pod feudalnom vlašću. (Bošković-Stulli 1974: 78)

Kod Zečević (1974.) ukupno smo pronašli deset tekstova usmenih predaja iz bistranskoga kraja označenih rednim brojevima 3., 5., 8., 21., 23., 27., 28., 29., 32., 43. Stjepan Rožman iz Gornje Bistre kazivao je 3., 21., 27., 29. i 32. predaju, Nikola Lacković iz Jablanovca 5., 8. i 43. predaju, Ivan Šimunić iz Donje Bistre 23. predaju i Vinko Šimunić iz Donje Bistre 28. predaju (Zečević 1974: 13–29).

¹⁶ O Stjepanu Rožmanu vidi Zečević, Divna. 1974. „Usmene predaje o seljačkoj buni i kmetskom životu u široj okolici Stubice“. *Narodna umjetnost* 1, 10, 9–11.

Zapisi predaja, tj. tekst 3. i 5. imaju isti motiv, kmeta koji je umro u tamnici, a tekst 8. je o običaju da djevojka prije ženidbe mora spavati s Tahijem. Tekst 23. govori o kralju Josipu koji se prerušio u seljaka u krčmi, tekst 28. o caru Josipu koji se prerušio i razotkrio u krčmi, dok tekst 29. u središtu ima cara Josipa koji se prerušio kako bi ispitao sumnjiva djela zagrebačkih frataru u Remetama. Priča o spretnim Turopoljcima koji su se suprotstavili Turcima u središtu je teksta 32., a tekst 21. govori o prijestolju Matije Gupca, o suradnicima i susretima kod mlina na Krapini, dok tekst 27. opisuje *divanjenje* i zamjeranje Petrice Kerempuha i grofa.

Istaknuto mjesto svakako pripada predaji o kamenim svatovima, odnosno predaji o bogatoj mladoj i siromašnom mladoženji koje je zaklela njezina majka pa okamenjeni stoje povrh Jablanovca. Predaju Zečević (1974: 29) bilježi pod brojem 43. Ovu srednjovjekovnu priču obradio je na njemačkom jeziku Ivan Sermage i objavio je 1819. godine u austrijskim novinama (Laljak 2002: 5). U ostavštini Stanka Vraza pronađeno je pismo iz 1842. godine, koje sadrži prvi spomen o kamenim svatovima na hrvatskom jeziku, dok je August Šenoa predaju prenio u umjetničku književnost 1869. godine (ibid).

Kod Šenoa je riječ o „sinu bogatog mlinara koji se, uz očev pristanak, želi oženiti siromašnom djevojkom koju voli. Tome se protivi majka koja proklinje svatove. Svatovska se povorka okameni a mlin se pretvara u razvaline“ (ibid: 13).

4. Uloga Kulturno-umjetničkoga društva „Bistra“ u očuvanju usmenoknjiževne tradicije

Od 1920-ih u Bistri je djelovalo Pjevačko društvo „Grozđ“, dok je Kulturno-umjetničko društvo „Bistra“ status pravne osobe steklo u studenome 1975. godine (Škreblić 1998: 75, 78). To je društvo svojim djelovanjem dalo bitan prinos očuvanju bistranske usmene književnosti, a o čemu svjedoče knjige *Narodno blago Bistre (monografija kulturno-umjetničke udruge „Grozđ Bistra“)* (Škreblić 1998) i *Bistra – „da ostane spomen na ljepotu“ (Povijest bistranskog kraja)* (Brezović 2002).

Škreblić je folklornu građu, prema „Literatura i izvori“ (1998.), preuzela iz edicije *Folklor Gupčeva zavičaja* (1973.). U knjigama iz 1998. i 2002. pojavljuju se iste pjesme, no usporedbom smo primijetili da se u publikaciji iz 2002. godine pojedine pjesme ne spominju i da postoje razlike na različitim jezičnim razinama. Primjerice, knjiga iz 1998. godine bilježi pjesmu *Ftiček nam popjeva* (Škreblić 1998: 59), dok je u knjizi iz 2002. godine ta pjesma naslovljena *Tiček nam popeva* (Brezović 2002: 117). Botica (1995: 17) ističe kako „lirske pjesme u izvođenju nemaju naslova, a u zapisima je naslov obično prvi stih ili koja sintagma iz pje-

sme što zaokružuje temu⁴. Među pjesmama koje spominje Škrebliin (1998: 59–68) jedino *Zorja je Zorja, Pozdravljena kraljica, Venček moj i Utopio se mladoženja* nemaju zabilježen naslov prema prvome stihu pjesme.

Kulturno-umjetničko društvo „Bistra“¹⁷ danas ima oko osamdeset aktivnih članova i podijeljeno je u pjevno-plesne sekcije, instrumentalnu sekciju i školu violine¹⁸. Osim što članovi KUD-a redovito nastupaju na svečanostima u Bistri tijekom cijele godine, nastupaju i na međuzupanijskim događanjima. Njihov je božićni vokalno-instrumentalni koncert u Župnoj crkvi sv. Nikole biskupa postao tradicionalan. Pjevaju i plešu bistranske pjesme i plesove, izvode i dramske igre o kojima je već bilo riječi u prethodnim poglavljima. Tako su sljedeće pjesme, koje bilježi Škrebliin (1998: 59–68), dio aktualnoga bistranskoga repertoara KUD-a: svadbene – *Zorja je zorja, Ftiček nam popeva, Igram kolo u dvadeset i dva, Sveta tri kralja, Lepa tvoja biser partica*, žetvene – *Koprivice malena, Stoj nam polje, Večer nam rosu podala, Lepa naša lipa stara*.

U vrijeme vjerskih blagdana KUD pretežno izvodi pjesme iz crkvene pjesmarice. Dio su repertoara tako tradicionalne božićne pjesme *Čestit svijetu, Zvezdica nam je sjajala, Pastiri gor stanemo, Oj djetešce moje drago, Spavaj mali Božiću, Svim na zemlji, Narodi nam se Kralj nebeski, Radujte se narodi, U to vrijeme godišta, Djetešce nam se rodilo*. Specifičnih božićnih bistranskih pjesama nije bilo, ali neki se članovi Društva sjećaju pjesme *Čestit svijetu* kao one pjesme koja se uvijek pjevala u Bistri. Korizmene pjesme koje KUD izvodi identične su pjesmama koje spominju Grgac (2019: 20–21): *Počinja se strašna muka, Klekni, klekni, Svaka duša, Stala majka pod raspelom, Stala plačuć tužna mati, Prosti moj Bože, O Isuse daj da pjevam, O Marijo majko mila sedam svetih žalosti*, Grgurić (2019: 23): *Križ nam stoji vu polu* i Špoljar (prema Malek 2019b: 30): *Ja se kajem Bože mili te uskr-sne pjesme Uskrsnu Isus doista i Gospodin slavno uskrsnu*.

Članovi KUD-a također sudjeluju i na Smotri folkloru u Zaprešiću u izvornom i koreografiranom folkloru. Izvorni folklor obuhvaća prikaz odabranih svadbenih običaja (fragment „Zniknulo je drvcece“, fragment običaja naplitanja mlade, fragment „Zorja“ itd.), žetvenih običaja „Žetva pod Medvednicu goru“ (fragment „Poklje žetve“), pokladnih običaja „Bistranska Linda“ i lovačkih običaja „Mi smo lovci izdaleka vlovili smo torca“. U okviru koreografiranoga folkloru članovi KUD-a izvode pjesme i plesove Draganića, Like, Vrlike, Međimurja, Posavine, Ražanca, Turopolja, Hrvatskoga zagorja, poskočicu iz Smokovljana iz dubrovačkoga primorja, bunjevačko kolo i druge.

¹⁷ O KUD-u „Bistra“ zabilježeno je prema osobnom priopćenju Marije Bogdan, stalne članice KUD-a od 2005. godine i voditeljice dječjih sekcija KUD-a.

¹⁸ Broj sekcija ovisi o broju članova koji se mijenja iz godine u godinu.

KUD „Bistra“ tako i danas izvodi dramsku scenu u sklopu godišnjih običaja, pokladnu igru prodavanja konja Lindā, zabilježenu na terenu 1970-ih godina, i pjesme koje spominje Anita Škreblin (svadbene, žetelačke), čime se potvrđuje kontinuitet izvedbe usmeno-književne građe¹⁹. Svakako treba napomenuti da dramska scena prikaza lovačkih običaja nije zabilježena ni kod Bonifačića Rožina (1974.) ni kod Škreblin (1998.), a KUD „Bistra“ je izvodi.

5. Zaključak

Istraživanje je pokazalo da se usmena književnost bistranskoga kraja ponajviše temelji na usmenoj lirici, folklornom kazalištu i usmenoj predaji. Tako je Delorko (1974.) zabilježio dvadeset i jednu lirsku pjesmu. Bonifačić Rožin (1974.) opisao je trinaest oblika folklornoga kazališta među kojima su najzastupljenije dramske scene povezane s vjerskim blagdanima, pokladnim maškarama i svadbenim običajima. Zečević (1974.) je zapisala deset tekstova usmenih predaja iz bistranskoga kraja u kojima prevladavaju teme feudalaca i kmetova, Seljačke bune i lika Matije Gupca, dok se posebno ističe predaja o kamenim svatovima povrh Jablanovca.

Batina (2014.) je u svojem istraživanju prikupila petnaest pjesama, od kojih je dvije preuzela od Tkalčića (1922.) i tri od Delorka (1971.), a deset ih je zabilježila na terenu, dok publikacije Udruge „Ekomuzej Bistra“ urednice Malek (2018., 2019.a) bilježe ukupno šest molitvica i dvadeset i dvije božićne, korizmene i uskr-sne pjesme. Svakako treba spomenuti i pjesme koje danas izvodi KUD „Bistra“. Tako možemo zaključiti da u bistranskoj usmenoj književnosti prevladava usmena lirika, na što ukazuju zabilježene pjesme u spomenutim istraživanjima, čime je iznova potvrđena Botičina tvrdnja kako su lirski oblici posebnosti kajkavske usmene književnosti (Botica 1995: 11).

Kuhačevi i Žgančevi zapisi poslužili su istraživačima kao potvrda prisutnosti i kontinuiteta usmene književnosti na prostoru sjeverozapadne Hrvatske, a kasnije i Zvonaru kao izvor građe kajkavske usmene književnosti. Na kraju možemo reći da su velik prinos istraživanju i očuvanju bistranske usmene književnosti dali u svojim zapisima Ludvik Kuba, Vladimir Tkalčić i Milovan Gavazzi (prema Škreblin 1998), osobito istraživači iz 1970-ih Bezić, Bonifačić Rožin, Bošković-Stulli, Delorko i Zečević, a u novije vrijeme Batina, Brezović, Grgac, Malek i drugi.

¹⁹ Izvedbe KUD-a „Bistra“ mogu se pronaći u videozapisima prema pretrazi ključnoga pojma „KUD Bistra“ na YouTubeu. https://www.youtube.com/results?search_query=kud+bistra (pristup 4. 12. 2021.)

U Bistri je sve manje starijih ljudi koji se i dalje žive sjećaju usmene građe. No, oni koji je poznaju svojim sjećanjima potvrđuju kontinuitet pjesama i usmene predaje u ovom kraju, a motivi u tim oblicima usmene književnosti identični su s već poznatim motivima hrvatske usmene književnosti, osobito one sjeverozapadne Hrvatske. Značajan prinos očuvanju usmeno-književne tradicije ostvaruje KUD „Bistra“, kao i druge lokalne udruge, a o rekonstrukciji i izvedbi svjedoče videozapisi u izvedbi KUD-a na YouTubeu.

Popis literature i korištenih izvora

- Batina, Klementina. 2014. Tradicijska kultura, život i običaji bistranskog kraja. U: *Bistra: monografija* (ur. Dobrovšak, Ljiljana). Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 247–268.
- Batina, Klementina. 2018. Božićni običaji Bistre u kontekstu hrvatskih tradicijskih običaja. U: *Božić u Bistri* (ur. Malek, Lina). Zagreb: Udruga „Ekomuzej Bistra“, 7–10.
- Bezić, Jerko. 1974. Raznolik glazbeni svijet šire okolice Donje Stubice. *Narodna umjetnost* 10, 1, 309–375. (dostupno na <https://hrcak.srce.hr/clanak/63130>)
- Bonifačić Rožin, Nikola. 1974. Folklorno kazalište u južnom dijelu Hrvatskog zagorja. *Narodna umjetnost* 10, 1, 217–256. (dostupno na <https://hrcak.srce.hr/clanak/63126>)
- Bošković-Stulli, Maja. 1974. Odnos kmeta i feudalca u hrvatskim usmenim predajama. *Narodna umjetnost* 10, 1, 71–86. (dostupno na <https://hrcak.srce.hr/clanak/62584>)
- Botica, Stipe. 1995. *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*. Zagreb: Školska knjiga.
- Brezović, Anita. 2002. *Bistra. „da ostane spomen na ljepotu“ (povijest bistranskog kraja)*. Bistra: GOR-BIS ŠKREBLIN d.o.o.
- Celić, Anita. 2011. Govor Gornje Bistre i bistranskoga kraja. *Kaj* 44 (218), 5 (312), 27–44.
- Čagalj, Šimun (ur.). 2015. *U srcu te nosim: zbirka domoljubnih pjesama učenika OŠ Bistra*. Bistra: Osnovna škola Bistra, Općina Bistra.
- Delorko, Olinko. 1974. Usmena poezija Gupčeva zavičaja. *Narodna umjetnost* 10, 1, 89–150. (dostupno na <https://hrcak.srce.hr/clanak/63122>)
- Dobrovšak, Ljiljana (ur.). 2014. *Bistra: monografija*. Bistra: Općina Bistra.
- Folklor Gupčeva zavičaja (Uz 400-godišnjicu Seljačke bune godine 1573). Uvod. 1974. *Narodna umjetnost* 10, 1, 3–4. (dostupno na <https://hrcak.srce.hr/clanak/62537>)
- Grgac, Vera. 2009. *Bistra stara i naša*. Bistra: Udruga „Bistrajnski potepuhi“.
- Grgac, Vera. 2018. Svetkuvajne i običaji čez došašče, na Božić, i do Tre kralu, na Bistre. U: *Božić u Bistri* (ur. Malek, Lina). Zagreb: Udruga „Ekomuzej Bistra“, 7–10.
- Grgac, Vera. 2019. Čez korizmu do Vuzma – nejdga i denes. U: *Uskrs u Bistri* (ur. Malek, Lina). Zagreb: Udruga „Ekomuzej Bistra“, 10–22.
- Grgurić, Nada. 2019. Križ nam stoji vu polu. U: *Uskrs u Bistri* (ur. Malek, Lina). Zagreb: Udruga „Ekomuzej Bistra“, 23.
- Ivančan, Ivan. 1974. Narodni plesovi u Gupčevu kraju. *Narodna umjetnost* 10, 1, 259–305. (dostupno na <https://hrcak.srce.hr/clanak/63128>)
- Ivić, Štefica; Sever, Kata (ur.). 2009. *Življejske steze: zbirka kajkavskih pjesama učenika OŠ Bistra*. Bistra: Osnovna škola Bistra, Općina Bistra.

Ivić, Štefica; Sever, Kata (ur.). 2011. *Trčimo za suncem: zbirka pjesama učenika OŠ Bistra*. Bistra: Osnovna škola Bistra, Općina Bistra.

Ivić, Štefica; Pejakić, Katica (ur.). 2019. *Krijesnice u noći: zbirka aforizama i lirskih minijatura učenika OŠ Bistra*. Bistra: Osnovna škola Bistra, Općina Bistra.

Kolar-Dimitrijević, Mira. 1996. *Trgovci i obrtnici 1884-1924.: u općinama Dubravica, Bistra, Jakovlje, Luka i Pušća (II. dio)*. *Zaprešićki godišnjak* 6, 95–104.

Kuhač, Franjo. 1878.–1881., 1941. *Južno-slovenske narodne popievke*. Zagreb: C. Albrecht.

Laljak, Stjepan (prir.). 2002. *Kameni svatovi, Šenoa i Jablanovec: od usmene predaje do spomenika*. Zaprešić: Matica hrvatska Zaprešić.

Lukić, Aleksandar; Prelogović, Vedran; Pejnović, Dane. 2005. *Suburbanizacija i kvaliteta življenja u zagrebačkom zelenom prstenu - primjer Općine Bistra*. *Hrvatski geografski glasnik* 67, 2, 85–106.

Majzec, Mirna. 2011. *Neprobudena iz sna*. Bistra: Osnovna škola Bistra, Općina Bistra.

Malek, Lina (ur.). 2018. *Božić u Bistri*. Zagreb: Udruga „Ekomuzej Bistra“.

Malek, Lina (ur.). 2019.a. *Uskrs u Bistri*. Zagreb: Udruga „Ekomuzej Bistra“.

Malek, Lina. 2019.b. *Uskrs u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*. U: *Uskrs u Bistri* (ur. Malek, Lina). Zagreb: Udruga „Ekomuzej Bistra“, 24–31.

Rajković, Zorica. 1974. *Narodni običaji okolice Donje Stubice*. *Narodna umjetnost* 10, 1, 153–214. (dostupno na <https://hrcak.srce.hr/clanak/63124>)

Škrebilin, Anita. 1998. *Narodno blago Bistre (monografija kulturno-umjetničke udruge „Grozđ Bistra“)*. Bistra: Gor bis Škrebilin.

Špoljar, Stjepan. 1999. *Bistrajnski falačec sreće*. Bistra: Udruga „Bistrajnski potepuhi“.

Špoljar, Željko. 2002. *Moja Bistra*. Donja Stubica: Kajkaviana.

Zečević, Divna. 1974. *Usmene predaje o Seljačkoj buni i kmetskom životu u široj okolici Stubice*. *Narodna umjetnost* 10, 1, 7–29. (dostupno na <https://hrcak.srce.hr/clanak/62539>)

Zvonar, Ivan. 2009. *Usmena kajkavska književnost u kritičkom izboru i obzoru časopisa „Kaj“*. *Kaj* 42 (209), 3, 23–44.

Zvonar, Ivan. 2014. *Pregled povijesti kajkavske usmene književnosti I. dio (Od prvih tragova do dvadesetih godina 20. stoljeća)*. Zabok: Hrvatska udruga Muži zagorskoga srca.

Zvonar, Ivan. 2016. *Pregled povijesti kajkavske usmene književnosti II. dio (Vinko Žganec i njegovo doba)*. Zabok: Hrvatska udruga Muži zagorskoga srca.

Žganec, Vinko. 1950. *Hrvatske narodne pjesme kajkavske*. Zagreb: Matica hrvatska.

Sekundarna literatura

Bogišić, Valtazar. 1874. *Kakvi su glavni obredi pri ženidbi, t. j. u oči svadbe, na svadbi u nevjesti doma, na putu put crkve, u crkvi (osim crkvenoga obreda), pri ulasku u kuću mladoženjinu, u kući, u ložnici i sjutri dan u jutro?*. U: *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slavena* (ur. Bogišić, Valtazar). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 221–259.

Bošković-Stulli, Maja (gl. ur.). 1973. *Folklor Gupčeva zavičaja (Uz 400-godišnjicu seljačke bune 1573.)*. Poseban otisak godišnjaka „Narodna umjetnost“, knj. 10. Zagreb: Institut za narodnu umjetnost (tiskanje dovršeno veljače 1974.).

Delorko, Olinko. 1971. *Narodne pjesme Hrvatskog zagorja*, knj. II. IEF, sign. br. 832, 63.

Gavazzi, Milovan. 1928. *Kulturna analiza etnografije Hrvata*. *Narodna starina* br. 16, 115–144.

Građa za povijest književnosti hrvatske. 1897–2010. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.

Hrvatske narodne pjesme. 1896–1942. Zagreb: Matica hrvatska.

Kuba, Ludvík. 1935. *Cesty za slovanskou písní 1885-1929*. Bd. 2: Slovanský jih. Prag: Nákladem slovanského ústavu.

Lončarić, Mijo. 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.

Štrekelj, Karel (ur.). 1895–1923. *Slovenske narodne pesmi*. Ljubljana: Slovenska matica (u četiri knjige i 14 svezaka, 15. i 16. svezak uredio i izdao Joža Glonar).

Tkalčić, Vladimir. 1922. Zapisi s terena: bilježnica V (sign. 562/5) i bilježnica VI (sign. 562/6). EMZ.

Tkalčić, Vladimir. 1925. Seljačke nošnje u području Zagrebačke gore. *Narodna starina* br. 10, 133–164.

Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena. 1896.–1977. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Žganec, Vinko. 1950. *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja: napjevi*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Žganec, Vinko. 1952. *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja: tekstovi*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Žganec, Vinko. 1971. *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja: (etnomuzikološka studija)*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Mrežni izvori

„Bistra, Donja i Gornja“. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=7893> (pristup 12. 12. 2021.)

„Katalog Knjižnica grada Zagreba“. <https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=10&sort=0&age=0&spid0=10&spv0=Kuha%2c+Fra+njo+Ksaver&mid0=0&vzid0=0&xm0=1&selectedId=11012987> (pristup 4. 12. 2021.)

Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, vol. 10. no. 1., 1974. <https://hrcak.srce.hr/broj/3353> (pristup 20. 11. 2021.)

„Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske“. Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske. <https://registar.kulturnadobra.hr/> (pristup 12. 12. 2021.)

„Strategija razvoja općine za razdoblje 2014.-2020.“. Općina Bistra. <http://bistra.hr/wp-content/uploads/2016/03/Strategija-ekonomskog-razvoja-Op%C4%87ine-Bistra-2014.-2020-PRO%C4%8CI%C5%A0%C4%86ENI-TEKST-rujan-2016..pdf> (pristup 12. 12. 2021.)

„Umijeće izrade bistranskog tradicijskog nakita proglašeno nematerijalnim kulturnim dobrom Republike Hrvatske!“. Općina Bistra. <https://bistra.hr/umijece-izrade-bistranskog-tradicijskog-nakita-proglaseno-nematerijalnim-kulturnim-dobrom-republike-hrvatske/> (pristup 4. 6. 2022.)

„BISTRA VODA BISTROM TEČE“: *Records of Oral Literature of the Bistra Region*

By Karolina Vrban Zrinski - Lina Malek, Zagreb

Summary

The paper explores oral literature of Bistra, describes the types and forms that appear, as well as the themes and motifs that prevail in narrations according to available sources. The research showed that oral literature of the Bistra region is mostly based on oral lyrics, folklore theater and oral tradition, which was recorded during field research in the 1970s by researchers at the Institute of Ethnology and Folklore Research (then: Institute of Folk Art). Comparative analysis has shown that certain themes and motifs in written poems from other regions appear in Bistran versions of oral lyrics. Within the research of folklore theatre, dramatic scenes were recorded, mostly related to religious holidays, carnival masquerades and wedding customs, while oral tradition contains records of the Peasant uprising 1573, serfs and feudal lords and the figure of Matija Gubec. Nowadays, members of the Cultural and Artistic Society “Bistra”, the Association “Ecomuseum Bistra”, as well as other Bistra associations, locals and researchers are involved in preserving, and promoting Bistra oral tradition.

Key words: Bistra, traditional culture, Kajkavian oral literature, oral poetry and tradition, folklore theatre

Prijevod sažetka: autorice